

Boekbespreking: 'De Gelderse Zeepolder Arkemheen' van W.J. Hagoort

J.G.C.M. Hollanders

Onlangs verscheen de studie over de Arkemheense polder van onze mededeelnemer, de heer W.J. Hagoort. Meerdere mensen kennen hem en de kwaliteit van zijn eerdere publicaties, zoals zijn 'bijdrage tot de toponymie van Putten' (1984), waarin hij de plaats- en veldnamen in de buurtschappen Hell, Gerven en het Puttense deel van de Arkemheense polder behandelt. Ook maakte hij in de feestbundel voor prof. D.P. Blok een reconstructie van het 9^e eeuwse Puttense boerderijenbezit van het klooster te Werden (1990). Velen zullen hem echter kennen als de spreker die op onze laatste jaarvergadering een voortreffelijke lezing gaf over de oudste geschreven geschiedenis van ons dorp en daarbij de verbinding aanbracht met de archeologische vondsten van het vroegmiddeleeuwse grafveld dat in de vorige eeuw door Holwerda is opgegraven.

Al vele jaren onderzoekt de heer Hagoort de geschiedenis van de Puttens-Nijkerkse polder Arkemheen, met de nadruk op de daar gebruikte toponiemen. Zijn bedoeling daarmee is niet alleen het vastleggen van een uitermate interessante poldergeschiedenis en de door de eeuwen heen door de polderbewoners gebruikte namen om boerderijen, akkers, velden, waterlopen en bosjes van elkaar te onderscheiden. Ook heeft hij deze studie gemaakt om daarmee de door hem begeerde graad van doctor in de letteren te verkrijgen. Dat laatste is hem donderdag 1 juni jongstleden gelukt, waarvan de schrijver dezes zelf getuige is geweest. Het resultaat van de studie is samengebracht in een kloek boek van zo'n 350 bladzijden en een cd-rom.

De Arkemheense polder is al eerder beschreven. Velen kennen natuurlijk het voortreffelijke boek van Frank van Dooren (1987),

waarin deze op overzichtelijke wijze vooral de landschap- en bewoningsgeschiedenis behandelt. Daarnaast kennen we het werk van Dirkse en Van de Laar (1991) waarin vooral de flora en fauna in samenhang met het landschap worden belicht. Bovendien hebben velen in artikelen aspecten van de polder en/of het polderleven beschreven. Het gaat te ver om hier alles te noemen. Van de taalkundige benadering hebben we, zoals hierboven genoemd, al een staal van Hagoorts werk kunnen zien.

Bij de behandeling van het namenbestand neemt Hagoort de naamgever van een geografisch object als uitgangspunt. Heel terecht stelt hij dat het bedenken van een naam door de naamgever wordt gedaan, waarbij deze gebruik maakt van zijn eigentijdse woordenschat. Hagoort wijkt daarmee af van de veelal gangbare etymologische benadering, waarin de betekenis van namen verklaard moet worden omdat naamselementen uit de gangbare woordenschat zijn verdwenen. Bij de Arkemheense polder is dat in veruit de meeste gevallen niet aan de orde.

Als bronnen gebruikt hij vooral de polderarchivalia, het archief van de Kelnarij van Putten, hertogelijke tijnsboeken en de notariële archieven. Daarnaast maakt hij gebruik van kaartmateriaal, zoals dat door de eeuwen heen voor verschillende doeleinden vervaardigd en gebruikt is. Hoewel Hagoort constateert dat het kaartmateriaal toponymisch van weinig belang is, zijn alle kaarten als illustratie in het boek opgenomen. Tenslotte heeft hij gebruik gemaakt van door hemzelf en anderen verzamelde informatie uit gesprekken met bewoners en functionarissen in de polder. Tenslotte heeft Hagoort gebruik gemaakt van een grote hoeveelheid historische, taalkundige en methodische literatuur die over zowel het onderzoeksgebied als over de wijze van benadering en behandeling van het namenmateriaal beschikbaar is. Samen vormen deze bronnen de basis voor een overzicht van zo'n vijf eeuwen naamgeving. Dit overzicht, het glossarium, is bij het boek op een cd-rom gevoegd.

De Arkemheense polder is de oudste van de Gelderse zeepolders

(1356). De vastlegging van de begrenzing dateert van 1610 (invoering dijkrecht) en omvat dan de Puttense buurtschappen Diermen en de Putterpolder en de Nijkerkse buurtschappen Ark, Nekkeveld, Doornsteeg, Veenhuis en een deel van Holk, in totaal zo'n 3500 ha. Hagoort beschrijft de geschiedenis van de polder van de oudste tijden tot heden, waarin de aspecten geologie, veranderingen in het landschap, recht, bestuur, bezitsverhoudingen, financiering van dijkbouw en onderhoud enzovoort worden behandeld. De bewoningsgeschiedenis komt er in het boek wat bekaaid af, maar daarover zijn we door Van Dooren al uitgebreid geïnformeerd. Bovendien wordt in het glossarium ruimschoots aandacht besteed aan velerlei bewoningsaspecten.

Waar het echter om gaat in dit boek zijn de toponiemen. Hagoort noemt ze 'microtoponiemen' omdat het de kleinste naamgegeven topografische eenheden betreft: huizen en boerderijen, waters, akkers, velden, bossages en wegen. Hij tracht de naamgever in zijn tijd en situatie te achterhalen en behandelt diepgaand de naamvorming en de relatie tussen naamgever en de betekenisdragende delen van een naam.

Hij maakt daarbij onderscheid tussen één- en tweeledige namen, d.w.z. tussen namen die alleen een basisaanduiding zijn

en die, waaraan ook een naamlid is toegevoegd. Uit classificatie van deze namen blijkt dat 80% van de toponymen tweeledig is en ca. 20% éénledig. Daarbij geeft van circa een derde van de objecten de gegevennaam een eigendomsverwantschap aan.

Wed. W. SMIENK & Zn.,
Dorpsstraat 54. :- :- PUTTEN.

Kruideniers- en Grutterswaren.
TABAK en SIGAREN.

CHOCOLADE en SUIKERWERKEN.

Ook naamsveranderingen worden diepgaand behandeld. Naamsveranderingen blijken in circa 10% van de namen het geval. Hierbij maakt Hagoort onderscheid tussen namen voor hetzelfde object die gedurende enige tijd naast elkaar bestaan, nieuwe namen die de oude opvolgen en nieuwe namen die slechts één keer (ad hoc) in

documenten naast de oude naam gebruikt worden, waarna het gebruik van de oude naam wordt gecontinueerd. Ook het 'waarom' van de naamsveranderingen wordt besproken. Hierbij, zo stelt Hagoort, is de historische ontwikkeling van het landschap van belang. Hij constateert dat vernoemingen niet worden ingegeven door taalkundige motieven, maar door de associatieve of pragmatische betekenis die de naamgever aan de naam hecht, vaak in de hand gewerkt door de wisseling van pacht van het betreffende object. Hagoort geeft in de op blz. 165 - 169 gegeven kaarten een overzicht van de percelen die in de loop der tijd van naam zijn gewijzigd.

Zo behandelt Hagoort het brede scala van boerderij-, veld-, akker-, weg- en waternamen, maar ook de namen van de buurtschappen. Zijn benadering vanuit de naamgever laat dit werk niet alleen van belang zijn voor in toponiemen geïnteresseerden, maar vertelt ook iets over de mens áchter de naam, de voorouders die vanuit hún subjectieve beleving deze namenschat vorm hebben gegeven.

Dan het glossarium. Na de methodische en analytische behandeling van de namen in het boek biedt het glossari-

um op zo'n 450 pagina's een encyclopedische verzameling van kennis over de ca 2500 naamgegeven objecten in de vorm van objectbeschrijvingen, naamsbeschrijvingen, feiten, vermeldingen, en gerelateerde personen. Hagoort gaat hierbij echt diep in details, zodat ik bijna kan zeggen dat alle wetenswaardigheden over een

object hierin gegeven zijn dan wel naar is verwezen. Het is met acrobat reader goed toegankelijk. Met name voor historisch, taalkundig en genealogisch geïnteresseerden is het een ware 'schatkamer'.

Tenslotte omvat het werk veel aanvullende documentatie, zoals een uitgebreide bronnen- en literatuurverwijzing, een register van microtoponiemen, een register van persoons- en familienamen, een verklarende woordenlijst en een kaartbijlage. Deze kaartbijlage omvat alle relevante eerste kadasterkaarten van 1832 waarop Hagoort, voor zover ruimte en overzichtelijkheid dat toelaten, de eerste objectnamen heeft vermeld.

De keuze van deze kaarten ligt voor de hand omdat zij, in tegenstelling tot wat algemeen aan de hand is, de situatie weergeven van kort ná de grote veranderingen in populatie en grondbezit, zoals die in de loop van de 18e eeuw in de Arkemheense polder hebben plaatsgevonden. Bovendien zijn het de eerste tot op het kleinste kadastrale object getekende kaarten die er zijn. Al de verduidelijkingen en verwijzingen vergroten de toegankelijkheid van het boek en maken het, naast voor taalkundigen en historici, ook van belang voor mensen waarvan de genealogische wortels terugreiken naar de Arkemheense polder. Het zijn tenslotte hún voorouders die in dit boek de achtergrond vormen. Al met al heeft Hagoort met deze studie een grote bijdrage geleverd aan de kennis van de lokale historie in vele aspecten en aan een methode van taal- en geschiedvorsing vanuit een verrassend gezichtspunt. Ik hoop dat hij aan zijn vroegere voornemen om zijn methode op geheel Putten toe te passen, ooit nog eens gestalte kan geven.

+++